

УДК 657.14

Даценко Г.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

АУДИТОРСЬКА ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Стаття присвячена дослідженню аудиторської оцінки ймовірності банкрутства підприємств за умов фінансової кризи. Некеровані процедури банкрутства пов'язані із зовнішніми факторами, на які підприємство майже не має можливості впливати або має дуже слабкий вплив. Втрати від збанкрутілих підприємств відчують не лише його працівники, контрагенти, акціонери, але й держава у вигляді зменшення грошового обігу, порушення принципів кредитування та повернення боргів, перерозподілу сплати податків на інших суб'єктів господарювання. Метою статті є аналіз затребуваних у світовій практиці методик аудиторської оцінки ймовірності банкрутства та уточнення їх основних недоліків і переваг.

Ключові слова: аудит, фінансовий стан, аудиторська оцінка, банкрутство підприємства, діагностика банкрутства.

Даценко А.В. АУДИТОРСКАЯ ОЦЕНКА ВЕРОЯТНОСТИ БАНКРОТСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА

Статья посвящена исследованию аудиторской оценки вероятности банкротства предприятий в условиях финансового кризиса. Неуправляемые процедуры банкротства связаны с внешними факторами, на которые предприятие почти не имеет возможности влиять или имеет очень слабое влияние. Потери от обанкротившихся предприятий испытывают не только его работники, контрагенты, акционеры, но и государство в виде уменьшения денежного обращения, нарушения принципов кредитования, возврата долгов, перераспределения уплаты налогов на других субъектов хозяйствования. Целью статьи является анализ востребованных в мировой практике методик аудиторской оценки вероятности банкротства и уточнение их основных недостатков и преимуществ.

Ключевые слова: аудит, финансовое состояние, аудиторская оценка, банкротство предприятия, диагностика банкротства.

Datsenko G.V. AUDIT ASSESSMENT OF THE COMPANY'S BANKRUPTCY POSSIBILITY AFTER FINANCIAL CRISIS

The article is devoted to the study of the audit of the probability of bankruptcy of enterprises in the conditions of the financial crisis. Unfinished bankruptcy procedures associated with external factors, for which the enterprise is almost impossible to influence or this effect is very weak. Losses from bankrupt enterprises are felt not only by its employees, counterparties, shareholders, but also by the state in the form of a decrease in money circulation, violation of the principles of crediting and repayment of debts, redistribution of taxes on other economic entities. The purpose of the article is to analyze the methods of auditing the probability of bankruptcy in demand in the world practice and to clarify their main disadvantages and advantages.

Keywords: audit, financial condition, auditor's estimation, bankruptcy of the enterprise, diagnostics of bankruptcy.

Постановка проблеми. Стійка тенденція до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств за умов економічної кризи привела до того, що процедура банкрутства стала масовим явищем, що охопило майже всі галузі. Типовою для багатьох підприємств є проблема неефективного управління ризиками та швидкого виявлення і використання додаткових шансів поліпшення діяльності. Наслідками цього можуть бути погіршення окремих параметрів діяльності підприємства та фінансова криза.

Сьогодні зберігаються тенденції до збільшення кількості збанкрутілих та неплатоспроможних підприємств. У практиці управління підприємств з'явилися нові для України терміни, що позначають керовані та некеровані процедури банкрутства. Перші здебільшого ініційовані боржниками, спрямовані на їх захист шляхом введення мораторію на задоволення вимог кредиторів. Некеровані ж процедури банкрутства зазвичай пов'язані із зовнішніми факторами, на які підприємство майже не має можливості впливати або має дуже слабкий вплив (економічні, політичні, демографічні тощо). Втрати від збанкрутілих підприємств відчують не лише його працівники, контрагенти, акціонери, але й держава у вигляді зменшення грошового обігу, порушення принципів кредитування та повернення боргів, (зокрема, списання боргів як безнадійних), перерозподілу сплати податків на інших суб'єктів господарювання тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями формування та оцінювання дієвості системи

передбачення банкрутства суб'єкта господарювання щодо запропонування власної методики займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема Е. Альтман, Г. Давидова, Р. Лис, А. Матвійчук, Р. Тафлер, О. Терещенко, Г. Тисшоу, М. Фулмер.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Такий широкий вибір методик та рекомендацій приводить до роздуму стосовно того, яка ж з них насправді є достовірною, щоб напевне ідентифікувати фінансовий стан підприємства.

Мета статті полягає в дослідженні затребуваних у світовій практиці методик аудиторської оцінки ймовірності банкрутства та уточнення їх основних недоліків і переваг.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про той чи інший напрям розвитку підприємства, вжиття превентивних заходів доцільно впроваджувати систему раннього попередження та реагування. Виділяють два види реакції підприємства на кризовий стан: 1) захисна, яка полягає в різкому скороченні витрат, продажі чи ліквідації окремих підрозділів або галузей підприємства, скороченні та продажі обладнання або майна, звільненні персоналу, зниженні ринкових цін та скороченні обсягів збуту продукції тощо; 2) наступальна, яка передбачає модернізацію обладнання, запровадження нових технологій, ефективний маркетинг, підвищення цін, пошук нових ринків збуту, розробку та запровадження прогресивної стратегічної концепції планування та управління [1, с. 152].

Як відомо, існує чимало напрацювань щодо оцінювання ймовірності фінансової кризи (чи банкрутства) підприємств. Фактично будь-яку методику оцінки кредитоспроможності позичальника, аналізу інвестиційної привабливості підприємства можна вважати такою, яка присвячена проблематиці прогнозування фінансової неспроможності. В разі високої ймовірності неплатоспроможності чи незадовільного фінансового стану підприємство вважається таким, якому загрожує банкрутство.

Під банкрутством розуміється встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність боржника здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями та задовольняти визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційних процедур [2]. До стану банкрутства підприємство може призвести погіршення усіх показників, які визначають його фінансову стійкість, тому саме на них базується аналіз ймовірності настання такого стану.

Наближення підприємства до банкрутства залежить від таких чинників:

1) зовнішні, до яких належать макроекономічна та політична нестабільність; спад кон'юнктури в економіці; зниження купівельної спроможності населення; значний рівень інфляції; нестабільність господарського та податкового законодавства; посилення внутрішньогалузевої конкуренції; криза окремої галузі; сезонні коливання; посилення монополізму на ринку; дискримінація підприємства органами влади та управління; погіршення криміногенної ситуації; кризовий стан економіки країни; загальний спад виробництва; інфляція; нестабільність фінансової системи; зростання цін на ресурси тощо;

2) внутрішні, до яких відносять дефіцит власного оборотного капіталу як наслідок неефективної виробничо-комерційної діяльності чи неефективної інвестиційної політики; низький рівень техніки, технології та організації виробництва; зниження ефективності використання виробничих ресурсів підприємства, його виробничої потужності і, як наслідок, високий рівень собівартості, збитки, «проїдання» власного капіталу; створення наднормативних залишків незавершеного будівництва, незавершеного виробництва, виробничих запасів, готової продукції, у зв'язку з чим відбувається затоварення, сповільнюється оборотність капіталу, створюється його дефіцит; погану клієнтуру підпри-

ємства, яка платить із запізненням чи не платить зовсім через банкрутство, що змушує підприємство самому залазити в борги; так зароджується ланцюгове банкрутство.

Між цими факторами існує зв'язок, тому не можна концентруватися на одному з них, навіть дуже важливому, а слід розглядати й внутрішні, й зовнішні фактори, а також їх взаємодію. За допомогою аналізу зазначених факторів можна виробити тактику відвернення небезпеки банкрутства підприємства, а також обґрунтувати економічну стратегію ведення господарської діяльності.

Одним з головних завдань управління в конкурентному ринковому середовищі є виявлення затрат банкрутства та розробка конкретних заходів, спрямованих на подолання на підприємстві негативних тенденцій. Під час аудиторського оцінювання ймовірності банкрутства підприємства виділяють цілі діагностики (рис. 1). Зазначимо, що під діагностикою розуміють своєчасне розпізнавання симптомів фінансової кризи на підприємстві [3, с. 108].

Банкрутство може виникнути на кожному етапі життєвого циклу конкурентної переваги підприємства. Тому під час здійснення діагностики банкрутства підприємства виділяють етапи діагностики (рис. 2).

Так, одним із завдань аудиту фінансового стану підприємств є своєчасне визначення ознак їх можливого банкрутства, яке пов'язане з неплатоспроможністю. Неплатоспроможність з фінансової точки зору означає, що підприємство поглинає ресурси або засоби кредиторів, їх товари, гроші та послуги; формує недоплати з податків та інших обов'язкових платежів.

Ознаки наближення банкрутства та незадовільний фінансовий стан необхідно постійно тримати під контролем. Адже про це свідчать збитки від основної господарської діяльності, недостатність обігових коштів, ускладнення в одержанні комерційних кредитів, зменшення надходжень коштів від господарських операцій, падіння ринкової ціни цінних паперів випущених саме цим підприємством, неспроможність виконати свої зобов'язання.

Відповідно до симптомів банкрутства підприємств виділяють причини банкрутства (рис. 3).

Так, якщо підприємство запобігатиме зазначеним причинам, воно може якоюсь мірою запобігти банкрутству, для чого необхідно розробити фінансову чи

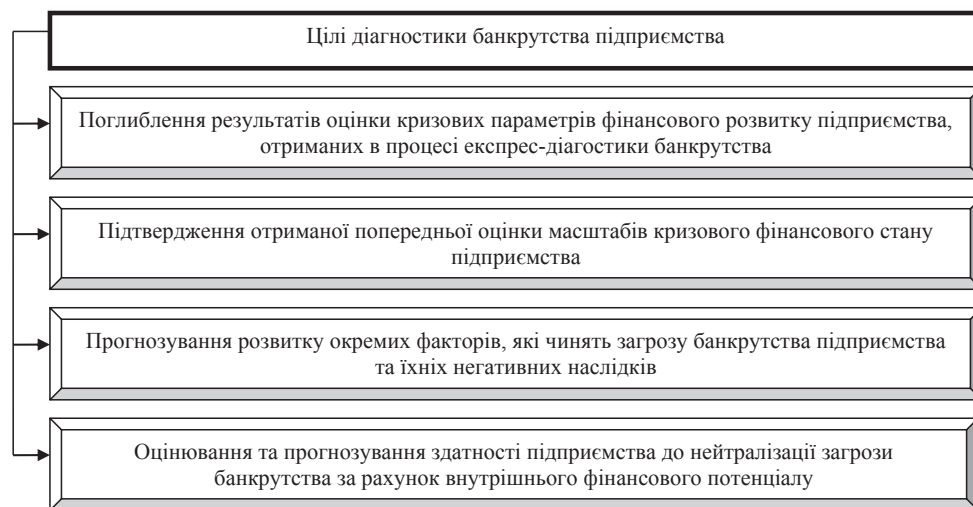

Рис. 1. Цілі діагностики банкрутства на підприємстві

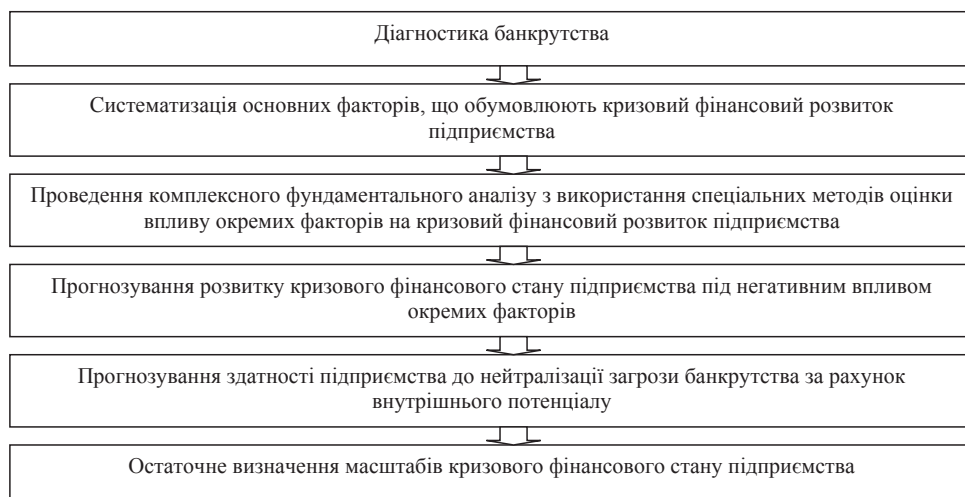

Рис. 2. Етапи проведення діагностики банкрутства підприємства

Рис. 3. Причини виникнення банкрутства підприємств

товарну допомогу від посередників, постачальників чи зацікавлених клієнтів, а також банків; створити вдосконалену систему керування підприємством та поліпшити якість продукції; більш чітко планувати роботу маркетингової служби, а також розвивати фінансовий менеджмент; погасити всі боргові зобов'язання; розробити план щодо оздоровлення економічної діяльності; зменшити витрати на виробництво продукції та підвищити якість продукції для збільшення своїх доходів.

Для прогнозування банкрутства підприємств, відповідно до поставлених цілей та етапів на основі звітних даних, у світовій практиці використовується система моделей. Аналітична оцінка найбільш поширених кількісних моделей передбачення банкрутства представлена в табл. 1. Використання дискримінантного аналізу в Україні загалом пов'язане з низкою перешкод:

- методики, побудовані на використанні Z-фактору, базуються на великому масиві статистичних даних; практика застосування цих методик

в розвинутих країнах показує, що ваги в Z-індексах і порогові значення не лише значно різняться в різних країнах, але й змінюються кожного року залежно від галузі економіки;

- компанії, що зазнають труднощів, всіляко затримують публікацію своїх звітів, отже, конкретні дані можуть роками залишатися недоступними;

- навіть якщо дані повідомляються, вони можуть виявитися «творчо обробленими»;

- деякі співвідношення, виведені за даними діяльності компанії, можуть свідчити про неплатоспроможність, тоді як інші можуть дати підстави для висновку про стабільність або навіть деяке поліпшення; у таких умовах важко судити про реальний стан справ;

- існують розбіжності у врахуванні вагомості окремих показників;

- балансова вартість окремих активів не відповідає їх ринковій ціні;

- моделі побудовані за даними зарубіжних компаній, а будь-яка країна має свою специфіку [3; 4].

Таблиця 1

**Аналітична оцінка найбільш поширених кількісних моделей
аудиторської оцінки банкрутства та специфіка їх застосування в Україні**

Назва	Переваги	Недоліки	Особливості застосування в Україні
Модель R	– простий механізм розрахунків, що достатньо висвітлений; – для підприємств, акції яких не котируються на біржі	на основі практичних досліджень деякі вчені припускають, що методика придатна лише за наявних ознак кризи	модель розроблена в Росії, що підвищує її придатність для вітчизняних підприємств
Двофакторна модель	найпростіша для розрахунків	розроблена виключно для США та повністю не враховує вітчизняні економічні умови; недостатність показників	
Модель Спрингейта	– загалом похибка прогнозування не перевищує 10%; – не враховується ринкова капіталізація, коло підприємств не обмежується акціонерними товариствами	– показники точності прогнозування зменшуються з часом; – модель є модифікацією моделі Альтмана версії 1968 року, а остання є застарілою та непридатною для сучасного використання	не враховуються фактори неекономічного характеру
Модель Альтмана	– в низці країн точність прогнозування склала 95%; – наявність декількох формул для підприємств, акції яких котируються та не котируються на біржі	– є емпіричною, не має під собою самостійної теоретичної бази; – коефіцієнти розраховані на основі статистики результатів діяльності підприємств США; – коефіцієнти для кожної галузі розраховуються окремо	– граничне число Z-показника через певні особливості національної економіки завищене; – коефіцієнт X4 неприйнятний через відсутність інформації про ринкову вартість акцій; не враховуються фактори неекономічного характеру
Модель Бівера	вперше використані статистичні прийоми у сполученні з фінансовими коефіцієнтами	нормативні значення фінансових показників не враховують галузеву специфіку підприємств	не враховано ефективність використання капіталу на підприємствах (оборотність, рентабельність); розрахунок коефіцієнта проводиться в статичі
Модель Таффлера та Тісшоу	передбачає використання комп'ютерної техніки	не враховує ринкову оцінку бізнесу (тобто котирування акцій)	в Україні може існувати лише як паралельна модель, тому що значення коефіцієнтів не пов'язані з галуззю
Модель О. Терещенко (2003 рік, Україна)	розрахунок інтегральної величини базується на шести показниках	недостатнє теоретичне, емпіричне обґрунтування критичних точок для окремих фінансових індикаторів	не адаптовано для українських підприємств; неоднозначність оцінок

До того ж наявні методики діагностики кризового стану підприємства засновані на аналізі структури його бухгалтерського балансу, що є досить спірним моментом для науковців.

На підтримку звітності як інформаційної основи можна навести тезу про те, що ціла низка аналітичних показників, які розраховуються з використанням звітних даних, характеризують потенційні можливості підприємства забезпечити стійку фінансову рівновагу та платоспроможність.

Головний аргумент, яким заперечується доцільність використання для зазначених цілей показників, що містяться у бухгалтерській звітності, полягає в тому, що звітність містить інформацію, що характеризує минулі періоди.

Стосовно розвинених країн світу, то проблема отримання зацікавленими особами повної та обновленої статистичної інформації успішно вирішена. В Україні подібна робота тільки починається, тому під час класифікації показників слід спиратися не стільки на статистику, скільки на думку експертів, що мають у своєму розпорядженні багаторічний фактичний досвід фінансового аналізу.

Наявність великої кількості підходів до діагностики банкрутства підприємства підкреслює підвищений інтерес, наявність попиту на них та доцільність заострення уваги на цій темі. Характеристика кожного методу, які були представлені вище, свідчить про різноманітність методичного змісту кожного з

них і, як наслідок, про необхідність застосування ситуативного підходу до вибору методу.

На нашу думку, окрім вже виділених специфічних недоліків, можна виокремити такі загальні: 1) жодна з моделей не виходить з того, що банкрутство є проявом трьох криз на підприємстві, а саме управлінської, економічної та фінансової; всі використані моделі діагностують лише фінансову кризу; таким чином, інші аспекти діяльності підприємства не беруться авторами до уваги, що обмежує їх практичне застосування; 2) методичний зміст більшої частини методів не скоректовано на галузеві та національні особливості економіки (модель О. Терещенко в цьому разі має перевагу за рахунок того, що вона розроблена в українських реаліях); 3) отриманні результати мають миттєвий характер, тобто розроблені на певну дату або за визначений період; діагностика ж повинна мати характер регулярного та своєчасного моніторингу.

Висновки. Все це приводить до констатації того, що існує проблема процесу упорядкованості застосування методик, адаптації їх складових для вдосконалення державного інструментарію діагностування процедури банкрутства. Отже, чинне законодавство України необхідно переорієнтувати так, щоб усіх учасників процедури банкрутства стимулювати до дій, спрямованих на відродження підприємств-боржників, на відновлення їх платоспроможності, а не на ліквідацію, як це відбувається зараз.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Левченко Л., Федорець М. Удосконалення методики діагностики ймовірності банкрутства підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2011. № 2. С. 151–153.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
3. Кузьмін О., Мельник О. Нормативно-критеріальне забезпечення діагностики фінансового стану підприємства. Фінанси України. 2013. № 8. С. 105–109.
4. Матвійчук А. Аналіз та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем із використанням нечіткої логіки: монографія. Київ: ЦНЛ, 2005. 206 с.
5. Терещенко О. Антикризове фінансове управління на підприємстві. Київ: Київський національний економічний ун-т, 2004. 268 с.

УДК 338.512

Клюс Ю.І.

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАТРАТ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті порівняно системи класифікації затрат у вітчизняному і зарубіжному обліку, розглянуто ознаки класифікації затрат, досліджено класифікацію затрат за калькуляційними статтями, запропоновано додаткові ознаки класифікації затрат, обґрунтовано застосування запропонованої класифікації на промислових підприємствах.

Ключові слова: затрати, підприємство, ознака, класифікація, облік.

Клюс Ю.И. УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ ОСНОВА КЛАССИФИКАЦИИ ЗАТРАТ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проведено сравнение системы классификации затрат в отечественном и зарубежном учете, рассмотрены признаки классификации затрат, исследована классификация затрат по калькуляционным статьям, предложены дополнительные признаки классификации затрат, обосновано использование предложенной классификации на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: затраты, предприятие, признак, классификация, учет.

Klius Yu.I. ACCOUNTING AND ANALYTICAL BACKGROUND OF CLASSIFICATION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES 'COST

In the article, comparing the systems of classification of costs in domestic and foreign accounting, considered the features of the classification of costs, the classification of costs for costing articles, the additional features of the classification of costs are proposed, the application of the proposed classification to industrial enterprises is substantiated.

Keywords: costs, enterprise, sign, classification, accounting.

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств неможливе без впровадження новітніх концепцій управління, що викликає необхідність змін та розвитку функціонального менеджменту, зокрема управління затратами на підставі визначення нових критеріїв їх класифікації. Класифікація затрат для цілей управління повинна відповідати головній вимозі – базуватися на ознаках, що дають змогу диференціювати затрати для управління ними в різних аспектах. Вона створює передумови для визначення рівня витрат за обсягами управління ними, організації планування, обліку, контролю й аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обліку затрат та проблемою їх класифікації займаються багато вчених-економістів, таких як П. Атамас, Ф. Бутинець, С. Голов, М. Кужельний, В. Несвет, В. Сопко, Л. Сук, Н. Ткаченко, А. Турило, А. Череп та ін. Але ці питання є недостатньо вивченими та актуальними і сьогодні.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд обліково-аналітичного підґрунтя класифікації затрат промислових підприємств та її удосконалення. Для досягнення вищезазваної мети необхідно визначити критерії класифікації затрат, дослідити їх достатність та за необхідності визначити додаткові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Затрати, як об'єкт пізнання добре вивчені в зарубіжній теорії

обліку та аналізу. Однак у теорії вітчизняного обліку вчені й економісти-практики досі не дійшли єдиної думки про те, за якими ознаками слід класифікувати затрати виробництва і яке значення має та чи інша ознака класифікації для вирішення обліково-аналітичних і управлінських завдань. Класифікація затрат має цільовий характер і постійно змінюється під впливом практичних потреб управління і теоретичних досліджень. Класифікація виявляє наявні групи затрат, процеси формування затрат і взаємини між їхніми окремими частинами.

Натепер у практичній діяльності підприємства керівництву надається інформація про затрати на виробництво в розрізі елементів затрат на виробництво і калькуляційних статей собівартості, що явно недостатньо для організації системи управління затратами. Для управління менеджерам потрібні не просто затрати, а інформація про об'єкт затрат – продукцію, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних із їх виробництвом (виконанням, наданням) затрат.

Класифікація затрат має переважно цільовий характер. Вона є не тільки наслідком практичної потреби управління затратами, але й одним з інструментів теоретичних досліджень у цій сфері. Класифікація затрат не є статичною, постійною. Під впливом змін потреб управління затратами, розвитку теорії затрат і окремих практичних аспектів